

Артем Курас

НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА БІЛОРУСІ: ВІЙСЬКОВО-ПОЛІТИЧНІ ПАРАДИГМИ

У статті розкрито сутність поняття «національна безпека», питання забезпечення якої особливо актуалізувалися в умовах світової фінансово-економічної кризи і посилення кризових явищ усередині країни. Автором визначено засади та здійснено поелементний аналіз національної безпеки Республіки Білорусь. Аналізуються фактори, що справляють як безпосередній, так і опосередкований вплив на національну безпеку країни: економічні, зовнішньоекономічні і зовнішньополітичні, соціально-політичні. Виокремлюються шляхи подолання негативних наслідків їх функціонування. Розглянуто основні показники різних видів безпеки.

Ключові слова: національна безпека, концепція національної безпеки, безпека Республіки Білорусь.

Kuras A. National security of Belarus: political analysis. The process of building the Armed Forces of Ukraine's independence the analyzed, state of military-industrial complex of our country, existing and potential threats in the military field the expended; the readiness of the country to the armed conflict, the regulatory framework in the field military the analyzed; the political factors that weaken the defense of the country as well and the level of national security the defined. The issues of the regionalism processes activization in Ukraine and its influence on the unity of the country are analyzed. Besides, the author underlines that the issues of regional identity are becoming important in terms of any country development, thus, it should attract the attention of the experts and politicians as well.

Key words: national security, the Armed Forces of Ukraine, military conflict.

Самостійне існування нації у тій чи іншій державній формі, національний розвиток і поважне місце на світовій арені все більше залежать і залежатимуть від того, якою мірою буде гарантована національна безпека держави. Питання національної безпеки є доволі актуальним на сьогодні не лише для окремо взятої країни, а й для всіх країн загалом. Тому для Білорусі питання національної безпеки є одним із основних факторів її існування як самостійної та незалежної держави.

Сьогодні існує багато досліджень у сфері національної безпеки та її складових. Вагомий внесок у теорію і практику національної безпеки зробили провідні західні та російські вчені. Важливу роль у теоретичному дослідженні цієї проблематики відіграє праця В. Ліпкана «Національна безпека України». У навчальному посібнику автора розкривається сутність та зміст національної безпеки та її складових. Розроблено науковий підхід до вивчення складових національної безпеки, що дало змогу підійти з позицій уніфікованої методології до дослідження феномену національної безпеки.

Значний внесок у розвиток методології гарантування національної безпеки України зробили такі відомі вітчизняні вчені, як В. Горбулін, О. Белов, С. Пирожков, О. Бодрук, А. Качинський, О. Литвиненко, О. Гончаренко, Б. Парохонський, О. Данільян,

О. Дзьобань. Окремим складовим національної безпеки (економічній, екологічній, інформаційній, зовнішньополітичній тощо) були присвячені роботи Г. Перепелиці, О. Власюка, М. Ожевана, М. Різуна, В. Мунтяна, А. Сухорукова, Д. Прейгера, Я. Жаліла, В. Гейця, В. Ліпкана, Г. Ситника та ін.

Водночас, попри велику кількість публікацій залишається багато невирішених проблем у теорії та практиці національної безпеки. Окрім того, ситуацію ускладнює відсутність системності стосовно понятійного апарату у цій сфері, а також обґрунтованих пропозицій щодо впровадження сучасних методів та моделей управління національною безпекою.

Усе це й зумовило актуальність вибраної нами теми дослідження.

Метою нашої статті є визначення основних напрямів гарантування національної безпеки Республіки Білорусь.

Концепція національної безпеки Республіки Білорусь становить систему поглядів щодо напрямів, засобів і способів захисту життєво важливих інтересів особи, суспільства й держави. Вона містить методологічну основу побудови системи забезпечення національної безпеки Республіки Білорусь і призначена для використання при плануванні і здійсненні діяльності державних органів забезпечення національної безпеки.

Національна безпека – стан захищеності життєво важливих інтересів особи, суспільства і держави від внутрішніх і зовнішніх загроз. Загроза національній безпеці – це дії, явища і процеси (або їх сукупність), що перешкоджають реалізації життєво важливих інтересів особи, суспільства і держави. Гарантування національної безпеки – діяльність державних органів, організацій, зокрема суспільних об'єднань, а також окремих громадян з захисту життєво важливих інтересів особи, суспільства і держави.

Гарантування національної безпеки включає:

- визначення життєво важливих інтересів особи, суспільства і держави;
- виявлення чинників, що створюють загрозу національній безпеці;
- формування системи протидії негативним чинникам і виникаючим погрозам.

До сфер безпеки Республіки Білорусь належать: 1) політична, 2) економічна, 3) військова, 4) екологічна, 5) інформаційна, 6) гуманітарна.

Причому структурно, розглядаючи кожну сферу безпеки Республіки Білорусь, в концепції визначаються:

1) життєво важливі інтереси Республіки Білорусь (РБ) саме в цій сфері;

2) чинники, що створюють загрозу безпеці РБ в цій сфері;

3) пріоритетні напрями гарантування безпеки Республіки Білорусь у конкретній сфері [5, с.21].

Система забезпечення національної безпеки становить собою сукупність суб'єктів гарантування національної безпеки, об'єднаних цілями і завданнями з захисту життєво важливих інтересів особи, суспільства і держави, які здійснюють узгоджену діяльність в рамках законодавства.

Суб'єктами системи гарантування національної безпеки є державні органи, організації, суспільні об'єднання, а також громадяни.

Новими порівняно з багатьма концепціями національної безпеки є вимоги, які висуваються до системи гарантування національної безпеки. До них належать:

1. Здатність системи до своєчасного реагування на зміни зовнішньої і внутрішньої обстановки і самоудосконалення в міру накопичення інформації про загрози і досвід їх запобігання і нейтралізації.

2. Повнота і достовірність інформації про реальні і потенційні загрози, здатність створення організаційних механізмів гарантування національної безпеки, наявність сил і засобів.

3. Здатність виконання системою заданих функцій в умовах неповної, суперечливої і такої, що нерегулярно поступає, інформації про загрози.

4. Поєднання централізації управління системою гарантування національної безпеки з самостійністю її окремих елементів.

5. Оперативність вироблення і ухвалення рішень, їх адекватність загрозам національної безпеки.

6. Здатність ефективного застосування сил і засобів системи гарантування національної безпеки і координації зусиль усіх її елементів [6, с.15].

До функцій системи гарантування національної безпеки належать:

- 1) аналіз і оцінка поточного стану національної безпеки;
- 2) визначення пріоритетних напрямів зміцнення національної безпеки в основних сферах життєдіяльності особи, суспільства і держави;
- 3) розробка і здійснення оперативних і довготривалих заходів з запобігання, виявлення і прогнозування внутрішніх і зовнішніх загроз, а також ухвалення заходів з їх нейтралізації або локалізації;
- 4) підтримка сил і засобів системи гарантування національної безпеки в готовності, розробка і здійснення заходів їх ефективної взаємодії і використання в повсякденних умовах і при надзвичайних ситуаціях;
- 5) контроль за діяльністю державних органів, організацій, зокрема суспільних об'єднань, а також громадян, зайнятих у сфері гарантування національної безпеки;
- 6) інформування громадян республіки з питань гарантування національної безпеки.

У пункті 5 чітко простежується недемократичність концепції безпеки РБ, оскільки держава залишає за собою право на здійснення контролю за громадськими об'єднаннями, а також громадянами, які беруть участь у гарантуванні національної безпеки. Отже, фактично, ця концепція є не стільки знаряддям гарантування національної безпеки, тобто безпеки не лише держави, а й суспільства і окремих громадян, скільки інструментом контролю за ними, отже, тоталітарною машиною поневолення громадян держави. Роль останньої має зводитися не до контролю, а до організації діяльності, виробленні механізмів взаємодії, наданні допомоги, залученні громадян у процес гарантування безпеки. Лише такі форми участі громадян можуть розглядатися як демократичні.

Застарілість багатьох положень цієї Концепції зумовлена тим, що вона була прийнята ще 27 березня 1995 р., і тоді в цілому достатньо повно визначала напрями політики у галузі гарантування безпеки держави.

Разом з тим, за останні роки відбулися значні зміни в республіці і в світі в царині внутрішньої і зовнішньої політики. Що

зумовило потребу у розробленні нової Концепції національної безпеки.

У проєкті конкретизовано визначення концепції національної безпеки як системи сучасних поглядів щодо напрямів, засобів і способів захисту життєво важливих інтересів суспільства. Розроблюючи концепцію враховували передусім сучасні геополітичні тенденції.

Зокрема, враховувався той факт, що Німеччина, Франція й інші країни, упевнені в своїй економічній, у тому числі і військовій потужності, вважають, що вони можуть вирішувати питання власної безпеки самостійно. Більш того, заяви адміністрації президента про необхідність підтримки демократії в Білорусі фактично створили в найближчій перспективі умови для впливу на реалізацію Республікою Білорусь стратегічних національних інтересів [3, с.115].

Як резюме можна зазначити, що характерною ознакою Концепції національної безпеки Республіки Білорусь є те, що фактично вона становить не стільки концепцію національної безпеки, скільки концепцію державної безпеки, тобто концепцію безпеки держави Білорусь. Це потрібно для розуміння джерел формування як загроз безпеці, так і пріоритетних напрямів гарантування безпеки держави, а також органів, що беруть у ній участь.

Громадська участь у гарантуванні національної безпеки фактично лише декларується, жодного механізму, окрім можливості здійснення контролю державою над ними, не передбачено. Саме це надає можливість зробити висновок, що у методологічному плані в Республіці Білорусь відсутня концепція національної безпеки у дійсному розумінні цього слова.

Гарантування національної безпеки – одна з найважливіших проблем сучасності. Система міжнародних відносин, що склалася під час холодної війни, пішла в минуле, а на її місці формується нова геополітична реальність.

Національна безпека як наука – це система поглядів, уявлень, ідей про безпеку особистості, суспільства і держави, а також наука про виявлення й усунення загроз національній безпеці.

Трансформація наприкінці ХХ століття понять національної безпеки та міжнародної безпеки, самої сутності явищ, які стоять за цими поняттями, – це загальновизнаний факт як для наук, які вивчають міжнародні відносини та право, так і для самої

міжнародної практики. Незалежно від теоретичних та ідеологічних підстав вчені, експерти та політики говорять про диверсифікацію загроз міжнародній безпеці, появі принципово нових загроз, які не підпадають під жодне із раніше прийнятих визначень. З'явилися нові аспекти міждержавної безпеки: інформаційна агресія, а також інформаційна війна, фінансова інтервенція і багато інших, визнані і невизнані на міжнародному рівні загрози, здатні фундаментально порушити внутрішнє життя держави, аж до позбавлення суверенітету. Отже, починають розширюватися часові й географічні кордони національної безпеки [5, с.29].

Світ вступив у стадію кардинальних економічних, суспільних, військово-політичних та інших змін, що характеризуються інтенсивністю і динамічністю.

Інтереси більшості людства порушені процесами глобалізації, які створюють нову об'єктивну реальність і багато в чому впливають на світовий прогрес. Разом з тим її неоднозначний характер і наслідки породжують множинні спроби формування і нав'язування ідеології глобалізму, здатної підмітити або спотворити традиційні духовно-моральні цінності народів.

Триваючий перехід від однополярного до багатополярного світоустрою, активне формування і становлення нових центрів сили загострюють суперництво держав і конкуренцію моделей майбутнього розвитку. Прагнення ряду країн використовувати силові методи, тиск, економічні та ресурсні переваги для просування своїх інтересів, подвійні стандарти в трактуванні демократичних норм і принципів залишається джерелом напруженості. Внаслідок низької ефективності існуючих систем безпеки позначилася тенденція до глобальної нестабільності. Зростаюча ступінь відкритості економік, свободи переміщення товарів, капіталів і трудових ресурсів, міжособистісної взаємодії розмиває грань між внутрішніми і зовнішніми політичними, економічними, інформаційними процесами.

На зміну традиційним системам міждержавних стримувань і противаг приходять наддержавні і транснаціональні регулятори світових відносин та економіки. Зростає усвідомлення значущості інститутів і механізмів партнерства на всіх рівнях міжнародного життя.

Світова економіка активно трансформується і характеризується підвищенням нестійкості, переходом до нового технологічного укладу, становлення і зростання якого визначатимуть економічну динаміку в найближчі десятиліття. У глобальному масштабі відбувається переділ ринків, перерозподіл фінансових потоків і продуктивних сил, загострення конкуренції. Позначаються контури нових центрів економічного лідерства. Розвиваються регіональні інтеграційні утворення [1, с.17].

Технологічна еволюція стає джерелом принципово нових загроз, відкриваються нові можливості негативного впливу на особистість, суспільство і державу.

Інформаційна сфера перетворюється в системоутворюючий фактор життя людей, суспільств і держав. Посилюється роль і вплив засобів масової інформації та глобальних комунікативних механізмів на економічну, політичну і соціальну ситуації. Інформаційні технології знайшли широке застосування в управлінні найважливішими об'єктами життєзабезпечення, які стають більш уразливими перед випадковими і навмисними впливами. Відбувається еволюція інформаційного протиборства як нової самостійної стратегічної форми глобальної конкуренції. Поширюється практика цілеспрямованого інформаційного тиску, що завдає істотної шкоди національним інтересам.

Актуалізувалися глобальні проблеми людства, в тому числі нестача продовольчих та природних ресурсів, кліматичні зміни та антропогенний вплив на навколишнє середовище, наркотрафік, торгівля людьми, незаконна міграція. Трансконтинентальні і транскордонні людські потоки збільшують ймовірність поширення епідемій, що викликаються новими вірусами. Проявляється напруженість між країнами-постачальниками, транзитерами та споживачами ресурсів.

Людський потенціал став найважливішим фактором соціально-економічного розвитку. Глобальні демографічні тенденції, насамперед старіння населення в розвинених державах на тлі швидкого зростання населення в багатьох країнах, що розвиваються, посилення міграційних потоків, дедалі активніше впливають на політичну ситуацію, економічний стан і етнокультурний ландшафт країн і регіонів світу [2, с.15].

Наростає потенціал конфліктності, пов'язаний зі збільшенням розриву між багатими і бідними країнами, політичним і релігійним екстремізмом, агресивним націоналізмом, сепаратизмом і збереженням територіальних претензій, посиленням релігійної нетерпимості та ксенофобії, високим рівнем терористичної активності і транснаціональної організованої злочинності, розповсюдженням зброї масового знищення та неконтрольованим поширенням матеріалів і технологій, які можуть бути використані для виробництва такої зброї.

Очевидна тенденція до зростання уразливості всіх членів міжнародного співтовариства перед обличчям різноманітних викликів та загроз, спектр і гострота яких еволюціонує, видозмінюється і набуває транскордонного характеру.

Республіка Білорусь є незалежною, суверенною державою, яка не належить до жодного зі світових центрів сили, проводить миролюбну зовнішню політику і прагне до створення умов для набуття нейтрального статусу. Республіка Білорусь унаслідок свого географічного положення та відкритості повною мірою схильна до впливу геополітичних процесів, що відбуваються в світі.

Для гарантування національної безпеки Республіки Білорусь, необхідно забезпечити економічну, політичну, науково-технічну, соціальну, демографічну, інформаційну, військову та екологічну безпеку. Також необхідно зберігати баланс інтересів між суспільством, особистістю і владою з метою запобігання розбіжностей і протиріч, які можуть виникнути в суспільстві.

У країнах СНД розробка проблем національної безпеки почалася в 90-х рр. ХХ в. Під час підготовки Концепції національної безпеки Республіки Білорусь, затвердженої Радою безпеки 27 березня 1995, поняття національної безпеки розглядали як «стан захищеності суспільства від внутрішніх і зовнішніх загроз». У 1995 р. в Республіці Білорусь була прийнята економічна модель соціально орієнтованої ринкової економіки, що поєднує переваги сучасного ринкового господарства із забезпеченням ефективного соціального захисту громадян.

Сталий розвиток національної економіки є основоположною умовою збереження державного суверенітету кожної країни. Еко-

номіка як основа будь-якої держави і його суспільно-політичної системи визначає рівень життя населення, національну безпеку і обороноздатність країни [4, с.15].

Найважливішою складовою частиною національної безпеки є економічна безпека, яка зачіпає практично всі сторони життя держави, суспільства, економіки. Одним із головних завдань є гарантування економічної безпеки країни: ефективний розвиток економіки, інтегрованість у міжнародні спілки, створення механізмів захисту власних економічних інтересів.

Економічна безпека держави – це процес функціонування та розвитку суспільно-економічної формації в економічному середовищі, стійкий, матеріальний і соціально-економічний комплекс, що розвивається сам по собі у межах якого при відображенні загроз певним способом відбувається формування структурних об'єктів, їх взаємодія для ефективного задоволення матеріальних потреб суб'єктів суспільства. У свою чергу, економічна безпека поділяється на енергетичну, продовольчу і фінансову. Всі ці види національної безпеки тісно взаємопов'язані і залежні один від одного. Економічна безпека є основоположною частиною національної безпеки. Це зумовлено важливістю і першорядним значенням задоволення потреб особистостей, суб'єктів господарської діяльності, громадських груп у процесі функціонування і розвитку як економіки окремої країни, так і економіки світового господарства.

Поняття «економічна безпека країни» охоплює всі сектори економіки. В умовах глобалізації світової економіки кожна держава змушена гарантувати власну економічну безпеку. Цього особливо складно досягти невеликим державам, які не мають достатньої кількості природно-сировинних ресурсів, необхідних для розвитку та сталого становища на світовій арені. До таких держав належить Республіка Білорусь. Проблеми національної економічної безпеки набувають важливого значення як у теоретичному, так і у практичному аспектах.

Економічна безпека має досить складну внутрішню структуру. Аналіз реальних процесів і вітчизняний та зарубіжний досвід дозволяють вичленувати три її найважливіші елементи.

Економічну незалежність, яка в умовах сучасного світового господарства аж ніяк не має абсолютного характеру. Міжнародний

поділ праці робить національні економіки взаємозалежними один від одного. У цих умовах економічна незалежність означає можливість контролю держави за національними ресурсами, досягнення такого рівня виробництва, ефективності і якості продукції, що забезпечує її конкурентоздатність і дозволяє на рівних брати участь у світовій торгівлі, коопераційних зв'язках і обміні науково-технічними досягненнями.

Стабільність і стійкість національної економіки, що пропонують захист власності у всіх її формах, створюють надійні умови і гарантії для підприємницької активності, стримують чинники здатні дестабілізувати ситуацію, тобто боротьбі з кримінальними структурами в економіці, недопущення серйозних розривів у розподілі доходів, що загрожують викликати соціальні потрясіння [6, с.34].

Здатність до саморозвитку і прогресу, що особливо важливо в сучасному світі, динамічно розвивається. Створення сприятливого клімату для інвестицій та інновацій, постійна модернізація виробництва, підвищення професійного, освітнього і загальнокультурного рівня працівників стають необхідними й обов'язковими умовами стійкості і самозбереження національної економіки.

Становище Республіки Білорусь у світі, зміна її внутрішнього стану викликали необхідність розробки Концепції національної безпеки.

Система гарантування національної безпеки – це сукупність методів, що забезпечують стабільну ситуацію в країні. Вона припускає: виділення найбільш важливих національних інтересів; виявлення загроз, що перешкоджають реалізації національних інтересів; систему протидії реально існуючим і виникаючим загрозам національній безпеці; механізм впливу всіх суб'єктів національної безпеки, який забезпечує реалізацію захисних заходів.

Ефективність гарантування національної безпеки досягається здатністю системи забезпечення національної безпеки своєчасно виявляти зміни у внутрішній і зовнішній обстановці, які формують виклики і загрози національній безпеці, запобігти наслідкам кризових ситуацій.

Державні органи, що входять у систему гарантування національної безпеки, в межах їх компетенції організовують

реагування на виклики та загрози національній безпеці, що припускає:

- збір, обробку та аналіз інформації про розвиток ситуації у відповідних сферах гарантування національної безпеки;
- оцінку ситуації, прогнозування її розвитку та можливих негативних наслідків;
- розробку пропозицій щодо вдосконалення оперативного реагування на загрози національній безпеці.

У разі зростання небезпеки, формування та загострення загроз національній безпеці виробляються, приймаються і реалізуються відповідні управлінські рішення, включаючи заходи оперативного, середньострокового і довгострокового характеру.

Для гарантування національної безпеки необхідні розвиток всебічного та взаємовигідного співробітництва з іншими державами, збереження і зміцнення існуючих систем міжнародної та регіональної безпеки. Важливо враховувати особливості географічного положення країни і розвивати систему обслуговування міжнародних транспортних комунікацій.

Основними проблемами гарантування національної безпеки, виходячи з поглядів білоруських вчених на проблему збереження національної безпеки Республіки Білорусь, є:

- динамічний і сталий розвиток економіки та підвищення рівня життя населення;
- переважання імпорту над експортом;
- збереження біосфери і середовища проживання людини на рівні, що забезпечує відтворення поновлюваних і раціональне використання невідновлюваних природних ресурсів з урахуванням задоволення розумних потреб нинішнього і майбутнього поколінь;
- подолання катастрофи на Чорнобильській АЕС та інших негативних впливів на біосферу і середовище проживання людини [6, с.122].

Безпека є результатом певної свідомої, соціальної діяльності із гарантування безпеки особи, сім'ї, суспільства, держави. Втілення національної безпеки в життя полягає у реалізації національних інтересів, що відображають фундаментальні цінності та прагнення будь-якого народу, його потреби в гідних умовах життєдіяльності,

а також цивілізовані шляхи їх створення і способи задоволення, тобто виступають як реалізація природного права народу на самостійне існування та участь його у світовій цивілізації.

-
1. Амитан В. Н. Экономическая безопасность: концепция и основные модели / В. Н. Амитан // Економічна кібернетика. – 2000. – № 3–4. – С. 13–20.
 2. Белоусова І. А. Економічна безпека як складова національної безпеки України / І. А. Белоусова // Економічний часопис-XXI. – 2010. – № 5–6. – С.14–17.
 3. Возжеников А. В. Национальная безопасность: теория, политика, стратегия / А.В. Возжеников. – М.: НПО «Модуль», 2000. – 240 с.
 4. Мясникович М. В. Модель забезпечення економічної безпеки Республіки Білорусь / М. В. Мясникович, В. В. Пузіков // Білоруський економічний журнал. – 2002. – № 3. – С.14–21.
 5. Національна безпека Республіки Білорусь. Сучасний стан та перспективи – Мн.: ІООО «Право та економіка». – 2003. – 562 с.
 6. Національна стратегія сталого соціально-економічного розвитку Республіки Білорусь на період до 2020 р. – Мн. : Юніпак. – 2004. – 385 с.